

De geometrische vorm achter de Korte Verhandeling

De omzetting van KV deel 1, hoofdstuk 1 en 2 naar een geometrische vorm

Rikus Koops

24 oktober 2014

Versie: 1.0

STEEKWOORDEN:

Geometrische stijl, Ethica, Korte Verhandeling, geometrische vorm en geometrische denkwijze.

SAMENVATTING:

In deze notitie worden de eerste twee hoofdstukken van de Korte Verhandeling gepresenteerd in een geometrische vorm. Het vergelijken van deze hoofdstukken met de Ethica deel 1 stelling 1 tot en met 15 wordt hierdoor sterk vereenvoudigd. Tevens biedt een dergelijke omzetting inzicht in de relatie tussen de geometrische vorm van een betoog en de geometrische denkwijze achter het betoog.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
Over de geometrische stijl.....	2
Verborgen geometrische vorm.....	3
Verantwoording.....	4
Het verband tussen de geometrische vorm en de inhoud.....	5
Slotwoord.....	6
Gebruikte literatuur.....	6
Korte Verhandeling Deel 1 Hoofdstuk 1 en 2 in geometrische vorm.....	7

Inleiding

De hoofdtekst van de Korte Verhandeling is, in tegenstelling tot de Ethica, niet in geometrische vorm geschreven. Dit zorgt ervoor dat het vergelijken van deze tekst, die als een vroege versie van de Ethica kan worden beschouwd, moeilijker uitvalt. Het is bijvoorbeeld veel minder duidelijk welke definities en axioma's Spinoza in de Korte Verhandeling gebruikt en hoe hij deze in de bewijsvoering toepast. Om deze vergelijking eenvoudiger te kunnen maken heb ik de eerste twee hoofdstukken van de Korte Verhandeling herschreven in geometrische vorm. De mogelijkheid van een dergelijke omzetting werpt daarnaast licht op de vraag of de geometrische stijl slechts gelegen is in de vorm of dat deze sterk verbonden is met de inhoud.

Over de geometrische stijl

De eerste twee hoofdstukken van de Korte Verhandeling hebben niet de geometrische vorm, we vinden geen genummerde stellingen en voorafgaande axioma's en definities. Het ontbreken van een geometrische stijl is een handicap aangezien verwijzingen en vergelijkingen hierdoor minder eenvoudig zijn. Ik heb daarom onderzocht of een aanpassing van de tekst mogelijk is die in de eerste plaats volledig recht blijft doen aan de brontekst maar in de tweede plaats de voordelen biedt van de geometrische stijl. Ik heb daarvoor eerst gekeken in welke mate de hoofdstukken van de Korte Verhandeling reeds tegemoet komen aan een geometrische stijl.

Wat de geometrische stijl betreft zijn er twee zaken te onderscheiden, ten eerste de vorm waarin een tekst is geschreven en ten tweede de redeneerwijze of methode die in de tekst wordt gevolgd. Een geometrische vorm zonder een geometrische methode is niet mogelijk, een geometrische methode zonder geometrische vorm is echter niet bij voorbaat uit te sluiten. Om dit onderscheid duidelijk te maken zal ik nagaan wat we onder de geometrische stijl verstaan, ik sluit hierbij aan bij Wolfson¹. De geometrische stijl bestaat uit de volgende elementen:

1. Voorafgaand aan de bewijsvoering zijn de uitgangspunten in de vorm van definities, axioma's of postulaten groepsgewijs opgenomen.
2. Dat wat bewezen moet worden (de conclusie) is voorafgaand aan de bewijsvoering als stelling of propositie weergegeven.
3. De na de stelling volgende bewijsvoering gaat uit van het bekende (definities, axioma's of reeds bewezen stellingen) en resulteert in de te bewijzen conclusie.

¹ Steenbakkers (1993).

4. Aanvullende opmerkingen, tegenwerpingen, alternatieve bewijzen zijn na het bewijs als zodanig herkenbaar opgenomen.
5. De definities, axioma's en stelling zijn stelselmatig genummerd en in de bewijsvoering wordt naar deze nummering verwezen².

Als we met deze lijst kijken naar de eerste twee hoofdstukken van de Korte Verhandeling dan is het duidelijk dat het eerste en laatste element daarin niet te vinden zijn; er is geen lijst met definities en axioma's en er is geen manier van verwijzen naar definities, axioma's of voorgaande stellingen. In eerste instantie lijken ook de middelste drie elementen niet aanwezig, maar dit is een voorbarige conclusie. Duidelijk is dat deze elementen niet herkenbaar aanwezig zijn en niet expliciet zijn aangeduid als stelling, bewijs of opmerking maar daarmee is nog niet gezegd dat deze elementen niet aanwezig zijn. Het is mogelijk dat een tekst, zonder dat deze een strikte geometrische vorm heeft, is opgesteld door met een stelling te beginnen, deze vervolgens te bewijzen door gebruik te maken van voorgaande bewezen stellingen en aangenomen waarheden en wordt afgesloten door afrondende opmerkingen of aanvullende informatie. Een dergelijke tekst kan op eenvoudige wijze omgezet worden in een volledige geometrische vorm door de drie aanwezige elementen expliciet herkenbaar te maken en de in de bewijzen aanwezige onbewezen waarheden als axioma of definitie aan het begin van de tekst op te nemen. De definities, axioma's en stellingen kunnen vervolgens genummerd worden en verwijzingen kunnen aangebracht worden. Indien dit met een tekst kan zonder dat er in grote mate gewijzigd hoeft te worden in de oorspronkelijke tekst, dan kunnen we stellen dat de oorspronkelijke tekst volgens de geometrische methode is geschreven maar niet in de geometrische vorm is weergegeven.

De eerder opgeworpen vraag is daarmee positief beantwoord; het is in theorie mogelijk om een tekst te schrijven volgens de geometrische methode die niet de strikte geometrische vorm heeft. We hebben hiervoor ook een toets, namelijk de mogelijkheid om de tekst zonder noemenswaardige veranderingen om te werken naar een geometrische vorm.

Verborgene geometrische vorm

De vraag is nu of de Korte Verhandeling, of in ieder geval de eerste twee hoofdstukken, volgens de geometrische methode zijn geschreven en dus in de geometrische vorm gebracht kunnen worden. De stellingen zijn eenvoudig uit de tekst te halen en in sommige gevallen zelfs expliciet als opsomming weergegeven. Het eerste hoofdstuk bewijst de stelling dat God bestaat, zoals duidelijk uit de titel en de eerste zin blijkt. In het tweede hoofdstuk volgen vier stellingen over eigenschappen en kenmerken van substanties, deze zijn expliciet opgesomd en als zodanig herkenbaar in de tekst aanwezig. Na deze vier stellingen volgt de eigenlijke stelling van dit hoofdstuk, namelijk dat God een wezen is waaraan alles toegeschreven moet worden. Als zevende kan de stelling aangevoerd worden dat de uitgebreidheid aan God toebehoort³. Deze stellingen zijn allemaal eenvoudig herkenbaar in de tekst aanwezig. Na het poneren van de stelling volgt in alle gevallen een bewijs, alleen bij de zesde stelling ontbreekt een volwaardig bewijs, Spinoza volstaat met een verwijzing naar de voorgaande stellingen. Aan het tweede element uit de lijst kan zodoende eenvoudig voldaan worden door de zeven stellingen herkenbaar voorafgaand aan het bewijs weer te geven. De bewijzen in de Korte Verhandeling voldoen al aan element 3 uit de lijst, in alle bewijzen wordt gebruik gemaakt van eerder bewezen stellingen of er wordt gebruik gemaakt van axioma's of definities. Deze laatste zijn niet herkenbaar als lijst opgenomen maar kunnen uit de bewijzen afgeleid worden. Aan het eerste element kan zodoende ook eenvoudig worden voldaan. Het vierde element kan ook in de Korte Verhandeling worden gevonden. Net als in de Ethica geeft Spinoza na het bewijs regelmatig aanvullende opmerkingen, tegenwerpingen of alternatieve bewijzen. Deze kunnen als zodanig eenvoudig aangeduid worden. Het aanbrengen van verwijzingen is na het herkenbaar maken van de stellingen, definities en axioma's en het voorzien van een nummering een administratieve activiteit die eenvoudig doorgevoerd kan worden.

² Het laatste kenmerk wordt door Wolfson niet gemaakt en is mijn toevoeging.

³ Dit kan als stelling worden opgevoerd maar evengoed als commentaar bij de voorgaande stelling. Op de laatste wijze is deze beschrijving in de Ethica opgenomen en deze heeft daar dus geen eigen nummer.

Verantwoording

De eerste twee hoofdstukken van de Korte Verhandeling blijken op bovenstaande wijze zonder noemenswaardige aanpassingen omgezet te kunnen worden in een geometrische stijl. Slechts een beperkt aantal aanpassingen zijn nodig.

Ten eerste heb ik de reeds herkenbare stellingen van een nummer voorzien en typografisch herkenbaar aangegeven. Hiervoor heb ik geen enkele stelling anders te hoeven formuleren.

Ten tweede heb ik de definities geïnventariseerd, genummerd en voor aanvang van de tekst geplaatst. Ik heb teksten als definitie opgenomen als Spinoza duidelijk aangeeft dat hij een term definieert. Dit doet hij enkel van God, de substantie en de essentie. Deze laatste echter alleen in een voetnoot.

Ten derde heb ik net als de definities, de axioma's in kaart gebracht. Ik heb een tekstdeel als axioma opgenomen als deze ten eerste in een bewijs wordt toegepast en ten tweede in dit bewijs of in een eerder bewijs niet is aangetoond. In sommige gevallen zijn van axioma's in de voetnoten bewijzen geleverd, deze zijn in dit geval bij het axioma opgenomen. Axioma's die anders zijn verwoord maar wel een gelijk onderwerp hebben, heb ik onder een nummer ondergebracht maar wel herkenbaar door weergave in een opsomming. Het aantal axioma's is hoger dan we zouden verwachten bij een in geometrische stijl geschreven tekst omdat er in dit geval de dwang bestaat om eenduidig te formuleren. Dit is echter geen aanwijzing dat de tekst in oorsprong geen geometrische methode volgt maar het is het gevolg van een vrijere stijl die niet dwingt tot een consequente formulering en ruimte biedt om eenvoudig aannames te doen zonder deze expliciet te maken. Bij het omzetten van de axioma's zijn een beperkt aantal tekstdelen weggevallen, in alle gevallen betreffen het verbindende teksten die van een tekst een lopend geheel maken. Deze verliezen in de geometrische stijl hun doel. Deze weggelaten teksten bevatten echter geen inhoudelijke zaken⁴. De enige echte aanpassing die ik heb doorgevoerd is het verplaatsen van KV1.2.12 naar KV1.2.16⁵.

Een speciale vermelding verdienen de paragrafen 1.1.3 tot en met 1.1.9 waarin Spinoza een alternatief (a posteriori) bewijs geeft van het bestaan van God. Deze paragrafen heb ik ongewijzigd opgenomen als alternatief bewijs. Een vrij omvangrijk deel van de tekst is zo als bijkomende informatie opgenomen bij de stelling waarin het bestaan van God wordt bewezen. Ook dit is te verdedigen als we kijken naar de Ethica waarbij ook bij sommige stellingen een uitgebreid scholia of commentaar volgt. Bij het bewijs van het bestaan van God in de Ethica volgt bijvoorbeeld ook een lang commentaar.

Ten vierde zijn de resterende teksten opgenomen als alternatief bewijs, opmerking of commentaar. De grootste ingreep hierbij is het invoegen van de marge- en voetteksten in de geometrische tekst. Deze ingreep kan ter discussie staan aangezien deze marge- en voetteksten later toegevoegd zijn en mogelijk deels door iemand anders zijn geschreven. Ik heb er daarom voor gekozen deze teksten daar waar mogelijk als voetnoot op te nemen of anders als duidelijk herkenbaar (door een andere opmaak) in de tekst op te nemen. De voetnoot bij KV1.2.2 behandelt onderwerpen die over vier stellingen verdeeld zijn. Ik heb deze voetnoot zodoende ook in vieren gesplitst.

Tot slot heb ik daar waar een axioma of definitie stond een verwijzing aangebracht en tevens op alle posities waar dit logisch is (bijvoorbeeld als naar een niet nader benoemd voorgaand bewijs wordt verwezen).

Om inzichtelijk te maken hoe weinig de volgorde van de tekst is gewijzigd heb ik na elk tekstdeel de oorspronkelijke positie in de Korte Verhandeling aangegeven.

---

⁴ De opsomming zoals weergegeven in KV1.2.2 is de meest omvangrijke tekst die niet meer aanwezig is in de omzetting. Deze opsomming komt in de resterende paragrafen echter een op een terug en kan daarom als afzonderlijke tekst gemist worden zonder verlies aan inhoud.

⁵ Koops (2012, p. 220)

Het verband tussen de geometrische vorm en de inhoud

Op bovenstaande manier blijkt eenvoudig een omzetting mogelijk naar een geometrische vorm. Deze omzetting heb ik hieronder weergegeven. Met deze omzetting heb ik naar ik meen voldoende aangetoond dat de oorspronkelijk tekst reeds een geometrische denktrant volgt (de punten 2, 3 en 4 uit de lijst van elementen waaraan de geometrische methode aan te herkennen is) maar alleen nog geen geometrische vorm heeft. De toch al grote overeenkomst tussen de Ethica en de Korte Verhandeling, met name wat het eerste deel van de Korte Verhandeling betreft, wordt hierdoor alleen maar inniger. Ze komen niet alleen inhoudelijk maar ook wat methode betreft overeen. We moeten hieruit concluderen dat ook als Spinoza in een vrijere vorm schrijft en zijn gedachten in lopende vorm op papier zet, hij schrijft in een verborgen geometrische stijl. In theorie zijn hiervoor twee verklaringen; ofwel hij hanteerde zowel een geometrische denkwijze als een geometrische vorm maar heeft deze bewust verborgen gehouden en de Korte Verhandeling als lopende tekst weergegeven of hij dacht op een geometrische wijze zonder dat hij de mogelijkheid had ontdekt dat hij dit ook in deze vorm weer kon geven. Voor de eerste verklaring zijn geen plausibele redenen aan te voeren, Spinoza zou in dit geval een vorm die hij later als ultiem heeft beschouwd bewust hebben genegeerd. Aannemelijker is dat hij ten tijde van het schrijven van de Korte Verhandeling de methode wel beheerste maar de vorm nog niet, via de eerste appendix bij de Korte Verhandeling (die wel een geometrische vorm heeft) en de bijlage bij brief 2 heeft hij deze vorm verfijnd en uiteindelijk in de Ethica vervolmaakt. De geometrische vorm is zodoende niet een vorm van schrijven maar een vorm van denken.

Deze conclusie geeft ook inzicht in de kwestie op welke wijze de geometrische vorm van de Ethica verbonden is met de inhoud van Spinoza's filosofie. Een niet-geometrisch vormgegeven Korte Verhandeling die sterk inhoudelijke overeenkomsten vertoont met de Ethica pleit voor de mogelijkheid dat Spinoza's denken los gezien kan worden van de geometrische stijl. Nu echter blijkt dat ook achter de Korte Verhandeling, in ieder geval wat het deel over God betreft, een geometrische methode schuilgaat, wordt de relatie tussen vorm en inhoud, of beter gezegd tussen vorm en methode, nadrukkelijker. De vraag of Spinoza de Ethica in een andere dan de geometrische vorm had kunnen schrijven kunnen we bevestigend beantwoorden. Op dezelfde wijze als ik de Korte Verhandeling naar de geometrische vorm heb omgezet kan ook de Ethica naar een niet-geometrische vorm worden overgebracht. De belangrijkere vraag, namelijk of Spinoza de Ethica volgens een niet-geometrische methode had kunnen schrijven, is daarmee echter nog niet bevestigd. In de Verhandeling over de verbetering van het verstand (TIE) geeft Spinoza aan dat wij onze kennis moeten afleiden uit het hoogste begrip dat wij kunnen kennen, namelijk God. Dit inzicht maakt een vermeerdering van kennis alleen mogelijk door vanaf dit bekende, het inzicht in God, te komen tot het onbekende, precies de kern van de geometrische methode. Dat een andere opzet mogelijk zou zijn geweest kunnen we niet uitsluiten maar dat de Korte Verhandeling een dergelijke opzet aantoonde kan in ieder geval niet meer volgehouden worden. Het fundament van Spinoza's systeem, dat God bestaat en wat hij is, is ons enkel overgeleverd volgens een geometrische denktrant die geen enkel zicht biedt op een alternatieve methode.

Ook het onderscheid dat sommigen zien in de Ethica tussen de geometrische stellingen en de vrijere scholia, moet vanuit deze omzetting niet overtrokken worden of wellicht in het geheel niet gemaakt worden. De Korte Verhandeling laat zien dat beide, zowel stellingen als scholia een integraal geheel vormen. Naar de Ethica kijkend zou men kunnen vermoeden dat de stellingen en de scholia een ander doel en wellicht zelfs een ander ontstaan hebben. De Korte Verhandeling laat zien dat dat niet het geval is en dat beide als geheel gezien moeten worden. Het ontstaan van de Ethica en het schrijven ervan, in ieder geval van het eerste deel, kan moeilijk los gezien worden van de Korte Verhandeling. Het is daardoor ook realistisch dat Spinoza dezelfde weg heeft bewandeld als ik in de omzetting van de Korte Verhandeling naar een geometrische tekst. De stellingen en de scholia van de Ethica zijn dus ooit als een geheel geschreven en pas in tweede instantie gescheiden in vorm en presentatie maar in het geheel niet in inhoud.

Slotwoord

Met bovenstaande analyse maar bovenal met onderstaande omgezette tekst heb ik aan willen tonen dat bij Spinoza de geometrische methode los staat van de geometrische vorm waarin de Ethica is gegoten. Spinoza's denken is in essentie geometrisch en de vorm is daarbij hoogstens de best passende. Er is van de inhoud van het eerste deel van de Ethica, waar Spinoza het Godsbewijs en het Godsbegrip behandelt, geen tekst overgeleverd die niet de geometrische methode volgt. We vinden deze beschrijving in de geometrische vorm in de (niet bewaard gebleven maar wel te reconstrueren) bijlage bij brief 2, in de eerste appendix bij de Korte Verhandeling en in de eerste vijftien stellingen van de Ethica. Zoals uit deze notitie blijkt ontbreekt deze geometrische vorm op de vierde plek waar Spinoza dit behandelt (KV deel 1, hoofdstuk 1 en 2) maar vinden we hier wel de geometrische methode. Met de in deze notitie gepresenteerde omzetting naar de geometrische vorm hebben we een vierde tekst in deze betoogtrant in handen met nieuwe mogelijkheden voor analyse.

Ik heb mijn best gedaan zo accuraat en volledig mogelijk te zijn. Indien echter iemand aanvullingen, opmerkingen heeft of fouten heeft gevonden, dan hoor ik het graag. Ik kan deze opmerkingen toevoegen of fouten herstellen. U kunt zich hiervoor melden op: info@overspinoza.nl.

Gebruikte literatuur

- Koops, R. (2012). *Korte verhandeling van God, de mens en zijn welstand*. Almere, Nederland: Parthenon.
- Steenbakkers, P. (1993). *De meetkundige betoogtrant: schil of kern?* In: E. Kuypers (red.), *Sporen van Spinoza* (pp. 59-88). Leuven/Apeldoorn, België: Garant.

Korte Verhandeling Deel 1 Hoofdstuk 1 en 2 in geometrische vorm

Definitie 1

Verstaat de bepaalde natuur, door de welke de zake is, dat ze is en dat van haar in generlij wijze kan afgescheide worden, zonder ook met een die zaak te vernietigen.

Toelichting

Als dat tot het wezen van een Berg behoort dat hij een dal hebbe, of 't wezen van de Berg is dat hij een daal hebbe; het welk waarlijk eeuwig en onveranderlijk is, en altijd moet zijn in 't concept van een Berg, schoon hij nooit was of is. [voettekst 1.1.1]

Definitie 2

{God} is, zeggen wij, een wezen van de welke alles, ofte oneijndelijke eigenschappen gezeijd worden, van welke eigenschappen een ijder deszelfs in sijn geslagte oneijndelijk volmaakt is [1.2.1]

Toelichting

De reden is, omdat de Niet geen eigenschappen konnende hebben, de Al dan alle eigenschappen moet hebben; en zo dan de Niet dan geen eigenschappen hebbende, omdat hij niet is, zo heeft de Iet eigenschappen omdat hij Iet is. Ergo dan hoe hij meer Iet is, hoe hij meer eigenschappen moet hebben, en dienvolgende dan God de volmaaktste, de oneijndige, de alle Iet zijnde, zo moet hij ook oneijndige, volmaakte en alle eigenschappen hebben. [voetnoot 1.2.1]

Definitie 3

Een zelfstandigheid {is} door zig zelfs geweest [1.2.4], ieder zelfstandigheid {is} in sijn geslagte volmaakt [1.2.6]

Definitie 4

Scheppen dan is een zaake daarstellen quo ad essentiam et existentiam simul maar genereren is, dat een zaake voortkomt quo ad existentiam solum [voetnoot 1.2.5].

Axioma 1

Alles wat wij klaar en onderscheiden verstaan {is waarheid} [vrij naar 1.1.1].

Axioma 2

De wezentheid {behoort} aan de Natuur Gods [1.1.1] {of} de wezentlijkheid Gods is wezentheid [1.1.2].

Axioma 3

De wezentheeden van de zaaken zijn van alle Ewigheid en zullen in alle ewigheid onveranderlijk blijven [1.1.2] (zie toelichting bij definitie 1).

Axioma 4

- a. God {is} de eerste oorzaak aller dingen [1.1.10] en van alles de eerste werkende oorzaak [1.2.18]. 't Geene geschapen is, en is geenzins voortgekoomen van de Niet (axioma 7), maar moet noodzaakelijk van hem, die wezentlijk is, geschapen zijn [1.2.9]
- b. {God is} de oorzaak van zichzelf en maakt zichzelf kenbaar door zichzelf [1.1.10]
- c. {God is} almagtig, niet wangunstig en hij is} alle goeten volheid [vrij naar 1.2.5].
- d. {God heeft een oneijndelijke magt, in God} kan geen oorzaake zijn door welke hij zoude hebben kunnen beweegt worden, het eene eerder of meerder als 't ander te scheppen. {Daarnaast is zijn wil eenvoudig} [vrij naar 1.2.11].
- e. {Hij is} een eenvoudig wezen [vrij naar 1.2.18]
- f. {God is} een Inblijvende oorzaak [1.2.23] de welke in sig zelfs werkt [1.2.24].

Axioma 5

Het {is} niet mogelijk, dat een zelfstandigheid zich zelfs zoude hebbe willen bepalen [1.2.4].

Geen zaak, veel min {de zelfstandigheid}, wil zijn zelfs verderf [voetnoot 1.1.9]

Axioma 6

{De oorzaak van een substantie moet} noodzaakelijk God zijn [vrij naar 1.2.4].

Axioma 7

Van de Niet kan geen Iet voortkomen [1.2.8]

Axioma 8

Wij kunnen met ons verstand niet begrijpen dat van {een oorzaak} iets zoude voortgekomen zijn, 't welke iets {deze} niet als dan en zoude minder hebben, nadat het van deze is voortgekomen [vrij naar 1.2.9].

Als van de onbepaalde een bepaalde kwam, zo wierd de onbepaalde ook bepaald [voetnoot 1.2.2]

Axioma 9

{Het is ongereijmt dat} er oneijndelijke zelfstandigheden meer niet zijn, als er zijn [vrij naar 1.2.11]

Axioma 10

Zoo veel wezenheid als men {een zaak} meer toeschrijft, zoo veel eigenschappen moet men het ook meer toeschrijven [1.2.17] (zie toelichting bij definitie 2).

Axioma 11

Aan de bijzondere wezenheid {van een substantie} behoort het niet toe om wezenlijk te zijn [vrij naar 1.2.17].

Axioma 12

De Natuur {komt} van geen oorzaken [1.2.17].

Axioma 13

- a. Deel en geheel {zijn} geen waare of daadelijke wezens zijn, maar alleen wezens van reeden [1.2.19].
- b. Door haar natuur zijn alle deelen eijndelijk [1.2.19].
- c. De deeling noijt en gescheid in de zelfstandigheid, maar altijd en alleen in de wijzen van de zelfstandigheid [1.2.21].
- d. De deeling dan of lijdinge geschied altijd in de wijze [1.2.22].
- e. Een zaake, te zaamen gezet van verscheide deelen, moet zodanig zijn, dat de delen des zelfs in het bezonder genomen, de een zonder de ander kan bevat en verstaan worden [1.2.19].

Toelichting

In de natuur, dat is in de zelfstandige uijtgebreidheid {is geen deel en geheel}; want, die gedeeld wordende, zo word haar natuur en wezen t'eenmaal vernietigt, als die alleen bestaat in oneijndige uijtgebreidheid, of geheel te zijn, dat het zelfde is. Maar zult gij zeggen: iss'er geen deel in de uijtgebreidheid voor alle wijze? Geenzins, seg ik. Maar, zegt gij, alss'er beweging in de stof is, die moet in een deel van de stoff zijn, want niet in 't geheel, dewijl die oneijndig is; want, waar heen zou die bewogen worden? Buijten haar is niet; ergo dan in een deel. Antwoord: daar is geen beweging alleen, maar beweging en stilte zamen; en deze is in het geheel en moet daar in zijn, want daar is geen deel in de uijtgebreidheid. Zo gij nog al Ja zegt, zegt mij dan: als gij de heele uijtgebreidheid deeld, dat deel dat gij met u verstand van haar afsnijdt, kont gij ook na de natuur van alle deelen daar van afscheide; dat dan gedaan zijnde, vraag ik: wat iss'er tusschen dit afgesneede deel, en de rest? Gij moet zeggen, of een ijdel, of een ander lichaam, of dat van de uijtgebreidheid selve; daar is geen vierde. Niet het eerste, want daar is geen ijdel, dat stellig en geen lighaam is (axioma 14). Niet het tweede, want dan wass'er wijze, die 'er niet kan zijn, want de uijtgebreidheid als uijtgebreidheid is zonder en voor alle wijze. Ergo dan het derde, en zo en iss'er geen deel, maar de uijtgebreidheid geheel. [voetnoot 1.2.19]

Axioma 14

Daar is geen ijdel, dat stellig en geen lighaam is [voetnoot 1.2.19].

Axioma 15

{De zelfstandigheid} is het beginsel van alle haare wijsen [1.2.25].

Stelling 1

Dat God is [1.1.1]

Bewijs

Alles wat wij klaar en onderscheiden verstaan aan de Natuur van een zaak te behooren (definitie 1), dat kunnen wij ook met waarheid van die zaak bevestigen (axioma 1).

Maar dat de wezenheid aan de Natuur Gods toebehoort, kunnen wij klaar en onderscheidtlijk verstaan (axioma 2). Ergo. [1.1.1]

Op een andere manier

De wezenheeden van de zaken zijn van alle Ewigheid en zullen in alle ewigheid onveranderlijk blijven (axioma 3). De wezentlijkheid Gods is wezenheid (axioma 2). ERGO. [1.1.2]

Op een andere manier

Uijt de beschrijvinge hier na Cap. 2, van dat God oneijndige eigenschappen heeft (definitie 2) kunnen wij sijne wezenheid aldus bewijzen: al dat wij klaar en onderscheide zien tot de Natuur van een zaak te behooren, dat kunnen wij ook met waarheid van die zaak bevestigen (axioma 2): maar aan de natuur van een wezen dat oneindige eigenschappen heeft, behoort een eigenschap, de welke is Zijn. Ergo. Hier op nu te zeggen dat dit wel bevestigt van de Idea, maar niet van de zaak zelfs, is vals: want de Idea en bestaat niet materialiter van de eigenschap die tot dit wezen behoort, also dat het geen, 't welk bevestigt word, en is nog van de zaak, nog van dat geen 't welk van de saak bevestigt word. Also dat tusschen de Idea en het Ideatum een groot onderscheid is: en daar om dat het geene dat men bevestigt van de saak, dat en bevestigt men niet van de Idee et vice versa. [voettekst 1.1.3]

Op een andere manier

(A Posteriori of) van agteren aldus:

Indien de mensch een Idea van God heeft, zo moet [2]God formelijk zijn. Maar de mensch heeft een Idea van God. ERGO. [1.1.3]

Het eerste bewijzen wij aldus: Als'er een Idea van God is, zo moet de oorzaak des selfs formelijk zijn en in zig vervatten alles wat de Idea voorwerpelijk heeft: maar daar is een Idea van God: ERGO. [1.1.4]

Om het eerste dezès bewijsredens te tonen, zo stellen wij deze volgende grond regulen, te weten:

1. Dat de kennelijke dingen oneijndelijk zijn.
2. Dat een eijndig verstand het oneijndige niet kan begrijpen.
3. Dat een eijndig verstand door zig zelfs, ten zij het van iet van buiten bepaald word, niet en kan verstaan; omdat gelijk het geen magt heeft alles gelijkelijk te verstaan, also wijzig heeft het ook magt om te kunnen, exempli gratiâ, dit, eer als dat, of dat eer als dit, beginnen of aanvangen te verstaan. Het eerste dan, nog ook het tweede niet konnende, zo en kan het niets. [1.1.5]

De eerste (of major) wordt aldus bewezen: Indien de verziëring van de mensch alleen oorzaak was van zijn Idea, zo zoude het onmogelijk zijn, dat hij iet zoude kunnen begrijpen; maar hij kan iet begrijpen. Ergo. [1.1.6]

Het eerste wort bewezen door de eerste grond regel: namelijk Dat de kennelijke dingen eijndelijk zijn, en volgens de tweede grondregel, en kan hij niet alles verstaan, dewijl het menschelijk verstand bepaald is, en door geen uijtterlijke dingen bepaald wordende, om dit eerder als dat, en Dat eerder als Dit te verstaan, zo zoude het onmogelijk zijn, dat het, volgens de derde regel, iets zoude kunnen verstaan. [1.1.7]

⁶Uijt alle het welk dan het tweede bewezen word, namelijk Dat de oorzaak van de Idea des mensche, niet is sijne verziëring, maar eenige uijtwendige oorzaak, die hem dringt het eene eerder als het ander te verstaan, zijnde niet anders als dat die dingen formelijk zijn en hem nader als andere, welkers voorwerpelijke wezentheid in zijn verstand is. Soo nu de mensch de Idea van God heeft, zo is het klaar dat God formelijk moet zijn, dog niet uijtstekentlijk, aangezien boven, of buijten hem, niet wezentlijker of voortreffelijker is. [1.1.8]

Dat nu de mensch de Idea van God heeft zulks is klaar, dewijl hij sijne⁷ eigenschappen verstaat, welke eigenschappen van hem niet kunnen voortgebracht worden, omdat hij onvolmaakt is.

Maar dat hij nu deze eigenschappen verstaat, is hier uijt blijkkelijk, dat hij namelijk weet, dat het oneijndige van geen verscheide bepaalde deelen kan tezamengezet worden, datter geen twe oneijndelijke en kunnen zijn, maar Een Eenig, dat het volmaakt en onveranderlijk is, als wel wetende dat geen zaake, door zig zelfs, haar eijgen vernietinge zoekt, en meede, dat het

---

⁶ Vorders te zeggen dat deze Idea een verziëring is, dat is ook vals: want het is onmogelijk die te hebben zo z'er niet en is. En dit word hier nu getoont pag.2: daar wij dit nog bij doen. Het is wel waar, dat wij van een Idea die ons eenmaal eerst van de zaake zelfs is hergekomen, en so in abstracto algemeen van ons gemaakt zijnde, dat, daarna, van die zelve in ons verstand veel bezondere worden verziërt, die wij dan ook veel andere, en van andere zaaken afgetrokkene eigenschappen kunnen toe digten. Maar dit is onmogelijk te kunnen doen zonder alvorens de zaake zelfs, van de welke zij aftekzels zijn, gekend te hebben. Doch eens gesteld dat deze Idea een verziëzel is, zo moeten dan alle *ander Idea's die wij hebben, niet min verziëzels zijn.

Dit zo zijnde, van waar dan komt ons in de zelve zo groot een onderscheid? Want wij zien eenige, die het onmogelijk is datze zijn: e.g. alle monsterdieren die men van twee naturen zoud t'zamen zetten, als een dier dat een vogel en een paard zoude zijn, en diergelijke, die onmogelijk in de Natuur, die wij bevinden anders te zijn gesteld, plaats kunnen hebben.

Behalven dan dat uijt het tot noch toe gezeide klaar blijkt, dat de Idea van oneijndige eigenschappen aan het volmaakte wezen (definitie 2) geen verziëzel is, zo zullen wij dit volgende noch daar bij doen:

Na voorgaande overweginge van de natuur, zo en hebben wij in de zelve, tot nog toe, niet meer kunnen vinden als alleen twee eigenschappen, die aan dit al volmaakte wezen toe behoren. En deze en geven ons geen vergenoeginge door de welke wij onszelve kunnen voldoen, want dat deze het al zoude zijn, van de welke dit volmaakte wezen zoude bestaan, ja maar in tegendeel bevinden wij in ons zulks iets het welk ons opentlijk aanzeid van niet alleen nog meer, maar ook van noch oneijndige volmaakte eigenschappen, die dit volmaakte wezen eigen zijn, eer 't volmaakt gezeid kan worden. En van waar is deze Idea van volmaaktheid? Dit zulks iets dan en kan niet voortkomen van deze twee: want twee en geeft maar twee, en geen oneijndige, ergo dan van waar? Van mij altijd niet, of ik most ook dat ik niet hadde kunnen geven (axioma 7); vanwaar dan anders, als van de oneijndige eigenschappen zelve, die ons zeggen dat z'er zijn, zonder nogtans ons, tot nog toe, te zeggen wat zij zijn? Want van twee en weten wij maar wat zij zijn.

*Andere Ideas: wel mogelijk, maar niet noodzakelijk, dat ze zijn; van de welke, nochtans, of ze sijn of niet zijn, haar wezen altijd noodzaakelijk is (definitie 1): als de Idea van een driehoek en die van de liefde in de ziel zonder 't lichaam enz. Alsoo dat alshoon ik eerst dacht, dat ik die verziërd hadde, daar na nochtans gedwongen worde te zeggen, dat zij niet te min het zelve zijn en zouden zijn, schoon ik, of geen mensch ooit om haar gedagt hadde. En hierom dan en zijn zij van mij niet verziërd, en moeten ook buijten mij een subjectum hebben, het welk ik niet en ben, zonder welk subjectum zij niet en kunnen zijn. Boven deze isser noch een derde idea, en die is maar een eenige, en deze brengt met zig een noodzaakelijk zijn, en niet, als de voorgaande, alleen datze kan zijn: want die haar wezen was wel noodzakelijk, maar niet haar wezentheid: maar van deze is de wesentheid, ende het wezen beijde noodzakelijk, en is zonder de zelve Niet. Alzoo zie ik dan nu dat van mij geen waarheid, wezen, of wezentheid van eenige zake afhangt; want als in de tweede soorte van Ideen getoont is, zonder mij zijn zij 't geene datze zijn: of na 't wezen alleen, of na 't wezen en de wezentheid beijde. En zo ook dan, ja veel meer bevinde ik dit waar te zijn in deze derde eenige idea, en dat niet alleen dat het van mij niet af en hangt, maar in tegendeel, dat hij alleen moet zijn het subjectum van 't geen ik van hem bevestig. Alsoo dat indien hij niet was, ik al heel van hem niets en zoude kunnen bevestigen; gelijk nogtans van de andere dingen, schoon zij niet wezentlijk zijn, gedaan word: ja ook dat hij moet zijn het subjectum van alle andere dingen. [voettekst 1.1.8]

⁷ Sijne eigenschappen: beter is 't, dewijl hij 't geen aan God eigen is verstaat, want die dingen sijn geen eigenschappen Gods. God is wel zonder deze geen God, maar niet door deze, dewijl ze niet zelfstandigs te kennen geven, maar sijn alleen als adjectiva, die substantiva vereischen om verklaart te worden. [voettekst 1.1.9]

tot of in iet beters kan⁸ veranderen, aangezien het volmaakt is, 't welk het als dan niet en zoude zijn; of ook dat het zulks niet kan onderworpen zijn, door iet dat van buiten komt, nadien het almachtig is; enz. [1.1.9]

Toelichting

Uijt dit alles dan volgt klarlijk dat men en (a priori) van vooren, en (a posteriori) van agteren bewijzen kan dat God is. Ja nog beter a priori. Want de dingen die men als zodanig bewijst, moet men door haar uijtterlijke oorzake betonen; het welke in haar is een openbaare onvolmaaktheid, als de welke hun zelve door hun zelve niet en kunnen te kennen geven, maar alleen door uijtterlijke oorzaaken. Dog God, de eerste oorzaak aller dingen (axioma 4), en ook de oorzaak sijns zelfs (axioma 4), die geeft hem zelve te kenne door hem zelve (axioma 4). Weshalven, van niet veel belang is, het segge van Thomas Aquina: namentlijk, dat God a priori niet en zoude kunnen beweezen worden, om dat hij kwansuijs geen oorzaak heeft. [1.1.10]

Stelling 2

Datter geene bepaalde zelfstandigheid en is, maar dat alle zelfstandigheid, in sijn geslagte, oneijndelijk volmaakt moet zijn, te wete, dat in het oneijndelijke verstand Gods geen zelfstandigheid volmaakter kan sijn als die alreeds in de Natuur is [1.2.2].

Bewijs

Zo iemand het tegendeel des zelfs zoude willen staande houden, die vraagen wij aldus, te weete:

Of deze zelfstandigheid dan bepaald is door zig zelfs, namentlijk, datze zig zelfs zo bepaald, en niet onbepaalder heeft willen maaken: dan of zij sodanig is door haar oorzaak, welke oorzaak haar of niet meer heeft kunnen of niet meer heeft willen geven. [1.2.3]

Niet het eerste is waar, omdat het niet mogelijk is, dat een zelfstandigheid zich zelfs zoude hebbe willen bepalen (axioma 5), en dat zo een zelfstandigheid die door zig zelfs geweest is (definitie 3) ERGO dan, zeg ik, isse door haar oorzaak bepaald, de welke noodzaakelijk God is (axioma 6). [1.2.4]

Voorder, indien zij dan door haar oorzaak bepaald is, zo moet dat zijn of omdat die oorzaak niet meer heeft kunnen geven of omdat die niet meer heeft willen geven; ⁹Dat hij niet meer zoud hebben kunnen, zoude strijden tegen sijn almachtigheid, dat hij niet meer zoude hebben willen, aangezien hij wel konde, smaakt na wangunst, de welke in God die alle goeten volheid is, geenzins en is (axioma 4) [1.2.5].

Op een andere manier

Dit {bewijzen} wij aldus: 1. of ze moet haar zelfs bepaald hebben, of haar moet een ander bepaald hebben: niet zij haar zelve, want, onbepaald geweest zijnde, zoude zij haar geheel wezen moeten verandert hebben. Van een ander isse ook niet bepaald: want die moet zijn bepaald of onbepaald: niet het eerste, ergo 't leste, ergo 't is God. Deze dan zoude moeten bepaald hebben of omdat het hem aan de magt, of aan de wil ontbrak: maar 't eerste is tegen de almachtigheid, het tweede tegen de goetheid (axioma 4). 2. Datter geen Bepaalde zelfstandigheid kan zijn is hier uijt klaar, omdat ze alsdan noodzaakelijk iet zoude moeten hebben, dat ze van de niet heeft, 't welk

⁸ De oorzaak van deze veranderinge zoude moeten zijn van buiten of in haar: Niet van buiten, want geen zelfstandigheid, die als deze door zig zelf is (definitie 3), hangt van iets buiten hem af: ergo geen verandering daarvan onderwurpen. Ook niet in haar; want geen zaak, veel min deze, wil zijn zelfs verderf (axioma 5). Alle verderf is van buiten aankomende. [voettekst 1.1.9]

⁹ Hier op zeggen, dat de natuur van de zaak zulk vereischte, en derhalven niet anders konde zijn, is niet gezeit: want de natuur van de zaak kan niets vereischen als ze Niet en is. Zegt gij dat men nogtans kan zien wat tot de natuur van een zaak behoort die niet en is: dat is waar quo ad existentiam, maar geenzins quo ad essentiam. En hier in is 't onderscheid tusschen scheppen en genereren. Scheppen dan is een zaake daarstellen quo ad essentiam et existentiam simul maar genereren is, dat een zaake voortkomt quo ad existentiam solum (definitie 4). En daarom isser nu in de Natuur geen scheppen, maar alleen genereren. So dat dan als God scheidt, zo scheidt hij de natuur van de zaak met de zaak gelijk. En zo zoude hij dan wangunstig zijn, zo hij, wel konnende maar niet willende, de zaak zodanig had geschapen, dat zij met haar oorzaak in essentiâ et existentia niet soude overeenkomen.

Doch 't geen wij hier scheppen noemen, en kan eigenlijk niet gezeit worden ooit geschied te zijn, en is maar om aan te wijzen, wat wij, tusschen scheppen en genereren onderscheid stellende, daar van kunnen zeggen. [voetnoot 1.2.5]

onmogelijk is (axioma 7). Want van waar heeft ze dat daar in ze verschilt van God? Niet van God altijd, want die en heeft niet onvolmaakt of bepaalt enz (axioma 4). Ergo dan van waar als van de Niet? Ergo: geen zelfstandigheid als onbepaald. [deel van voetnoot 1.2.2]

Stelling 3

Dat 'er geen twe gelijke zelfstandigheden zijn [1.2.2 en 1.2.6].

Bewijs

Dit bewijzen wij, omdat ieder zelfstandigheid in zijn geslagte volmaakt is (definitie 3): want, zo'er twe gelijke waren, zo most noodzaakelijk de een de andere bepalen en dienvolgende niet oneijndelijk zijn, gelijk al voor dezen bewezen hebben (stelling 2). [1.2.6]

Op een andere manier

Uijt (stelling 2) volgt, datter geen twee gelijke onbepaalde zelfstandigheden kunnen zijn: Want, deze stellende, isser noodzakelijk bepaling. [deel van voetnoot 1.2.2]

Stelling 4

Dat de eene zelfstandigheid d'ander niet en kan voortbrengen [1.2.2 en 1.2.7].

Bewijs

Hulpstelling 1

De oorzaak die de zelfstandigheid zoude moeten voortbrengen, heeft de zelfde eigenschappen van het voortgebragte [1.2.7].

Bewijs

Of de oorzaak die deze zelfstandigheid zoude moeten voortbrengen, de zelfde eigenschappen van het voortgebragte heeft, of niet en heeft? [1.2.7]. Niet het laatste is, want van de Niet kan geen Iet voortkomen (axioma 7); Ergo dan het eerste. [1.2.8]

Hulpstelling 2

In die eigenschap, die oorzaak zoude zijn van dit voortgebragte is even zo veel volmaaktheid als in dit voortgebrachte [1.2.8]

Bewijs

Of in die eigenschap, die oorzaak zoude zijn van dit voortgebragte, even zo veel volmaaktheid is, of datter minder of datter meerder in is als in dit voortgebrachte? Minder kander niet in zijn, zeggen wij, om reeden vooren (axioma 7); meerder ook niet, zeggen wij, omdat alsdan deze tweede bepaald zoude zijn, het welk streijdt tegen 't geen nu al van ons bewezen is (stelling 2); Ergo dan even zo veel. [1.2.8]

Ergo dan {de oorzaak die de zelfstandigheid zoude moeten voortbrengen is gelijk aan de zelfstandigheid} (hulpstelling 1 en 2) en twe gelijke zelfstandigheden klaarlijk strijdende met ons vorige bewijs (stelling 3). [1.2.8]

Op een andere manier

Uijt (stelling 3) volgt, dat de eene zelfstandigheid d'ander niet kan voortbrengen. Aldus: de oorzaak die deze zelfstandigheid zou voortbrengen, moet hebben de zelfde eigenschap van dese voortgebrachte (hulpstelling 1), en ook of eeven zo veel volmaaktheid, of meerder, of minder. Niet het 1., want dan waren twe gelijke (stelling 3). Niet het 2., want dan wasser een bepaalde (stelling 2). Niet het 3., want van de Niet komt geen Iet (axioma 7). Ten anderen: als van de onbepaalde een bepaalde kwam, zo wierd de onbepaalde ook bepaald (axioma 8), enz. Ergo de eene zelfstandigheid kan d'ander niet voortbrengen. [deel van voetnoot 1.2.2]

Op een andere manier

Verder, 't geene geschapen is, en is geenzins voortgekoomen van de Niet (axioma 7), maar moet noodzaakelijk van hem, die wezentlijk is, geschapen zijn (axioma 4). Maar dat van hem iets zoude voortgekomen zijn, 't welke iets hij niet als dan en zoude minder hebben, nadat het van hem is voortgekomen, dat en kunnen wij met ons verstand niet begrijpen (axioma 8). [1.2.9]

Op een andere manier

Eijndelijk, zo wij de oorzaak van die zelfstandigheid, die het beginzel is van de dingen de welke uijt haar eigenschap voorkomen, willen zoeken, zo staat ons dan al wederom te zoeken de oorzaak van die oorzaak, en dan weder de oorzaak van die oorzaak, et sic in infinitum; zodat, indien wij noodzaakelijk ergens moeten stuijten en rusten, gelijk wij moeten, zo is 't noodzaakelijk te rusten op deze allene zelfstandigheid. [1.2.10]

Stelling 5

Datter in het oneijndelijke verstand Gods, geen zelfstandigheid is {of eijgeschappen zijn}, als die formelijk in de natuur is. [1.2.2 en 1.2.11]

Bewijs

Dat er geen zelfstandigheid of eijgeschappen in het oneijndelijk verstand Gods zijn, als die formelijk in de Natuur zijn, dat kan en word van ons bewezen:

1. Uijt de oneijndelijke magt Gods (axioma 4), om dat in hem geen oorzaake en kan zijn door welke hij zoude hebben kunnen beweegt worden, het eene eerder of meerder als 't ander te scheppen (axioma 4).
2. Uijt de eenvoudigheid van zijne wille (axioma 4).
3. Om dat hij 't geen goet is, niet kan nalaten te doen, gelijk wij hier na zullen bewijzen.
4. om dat geene nu niet is het onmogelijk zoude zijn dat het soude kunnen komen (axioma 7), dewijl de eene zelfstandigheid de ander niet en kan voortbrengen (stelling 4). En dat meer is, zo doende, zouden 'er oneijndelijke zelfstandigheden meer niet zijn, als er zijn: het welke ongereijmt is (axioma 9). [1.2.11]

Op een andere manier

Uijt (stelling 4) volgt Dat alle zelfstandigheid formelijk moet zijn, want niet zijnde, daar is geen mogelijkheid te kunnen komen (stelling 4). [deel van voetnoot 1.2.2]

Toelichting

Tegen 't geene dat wij nu gezeijt hebben, namentlijk dat geen ding in het oneijndelijk verstand Gods is, als 't geen formelijk in de Natuur is, willen eenige op deze wijzen argumenteren: Indien God alles geschapen heeft, zo en kan hij niet meer scheppen; maar dat hij niet meer soude kunnen scheppen strijd tegen sijn almogentheid. Ergo. [1.2.13]

Het eerste belangende, wij staan toe dat God niet meer kan scheppen. En wat het tweede aangaat, seggen wij, dat wij bekennen: Indien God niet alles zoude kunnen scheppen wat scheppelijk is, zulks zoude strijden tegen sijn almogentheid; maar geenzins indien hij niet zoude kunnen scheppen, 't geene in zig zelve strijdig is, gelijk het is te zeggen, dat hij alles geschapen heeft, en evenwel nog meer zoude kunnen scheppen. En zeker het is een veel grooter volmaaktheid in God, dat hij alles wat in sijn oneijndelijk verstand was, geschapen heeft, als dat hij het niet en zoude geschapen hebben, nog nooit, zo sij spreken, zoude hebben kunnen scheppen. [1.2.14]

En waarom dog hier van zo veel gezeijd¹⁰ En argumenteren zij zelve niet aldus, off en moeten zij niet aldus argumenteren: Indien God alwetende is, zo en kan hij dan niet meer weten; maar dat God niet meer weten kan, strijd tegen sijne volmaaktheid; Ergo.

Dog indien God alles in sijn verstand heeft en door sijn oneijndelijke volmaaktheid niet meer kan weten, wel waarom dan en kunnen wij niet zeggen, dat hij ook alles wat hij in sijn verstand hadde, heeft voortgebracht, en gemaakt dat het formelijk in de Natuur is, of zoude zijn. [1.2.15]

Dewijl wij dan nu weten dat alles gelijkelijk in het oneijndelijk verstand Gods is, en dat'er geen oorzaak is, waarom dat hij dit eerder of meerder als dat zoude geschapen hebben (axioma 4), en alles konde in een ogenblik voortgebracht hebben, zo laat ons dan eens zien of wij niet tegen haar, even de zelve wapenen kunnen gebruiken, die zij tegen ons aanneemen. Aldus, namelijk: Indien God nooit zo veel kan scheppen of hij zoude nog kunnen meerder scheppen, zo kan hij nooit scheppen 't geen hij kan scheppen; maar dat hij niet kan scheppen 't geen hij kan scheppen, is strijdig in zig zelve. Ergo. [1.2.16]

¹⁰ Dat is: wanneer wij haar uijt deze bekentnisse van dat God alwetende is doen argumenteren, dan en kunnen zij niet als aldus argumenteren. [voetnoot 1.2.15]

Stelling 6

Dat van de natuur alles in allen gezeijt word, en dat alzo de natuur bestaat van oneijndelijke eigenschappen, van de welke een ieder des zelfs, in sijn geslagt, volmaakt is. Het welk ten eenemaal overeen komt met de beschrijvinge, die men aan God geeft (definitie 2). [1.2.12]

Bewijs

Dit volgt uit het voorgaande [vrij naar 1.2.12]

Gevolg

Alle deze eigenschappen die in de Natuur zijn, is maar een eenig wezen en geenzins verscheijde. [1.2.17]

Bewijs

De reeden dan om de welke wij gezeijt hebben, dat alle deze eigenschappen die in de Natuur zijn, maar een eenig wezen is, en geenzins verscheijde, want wij die de eene zonder de ander, en d'ander zonder de ander klaar en onderscheijden kunnen verstaan, die zijn deze, 1. Om dat wij nu al vooren gevonden hebben, dat'er een oneijndelijk en volmaakt wezen moet zijn (stelling 1), door het welke niet anders kan verstaan worden als zodaanig een wezen, van 't welke alles in allen moet gezeijt worden (stelling 6). Want hoe aan een wezen 't welk eenige wezenthed heeft, moeten eigenschappen gezet worden, en zoo veel wezenthed als men het meer toeschrijft, zoo veel eigenschappen moet men het ook meer toeschrijven (axioma 10); en gevolglijk zo het wezen oneijndelijk is (axioma 4), zo moeten ook zijne eigenschappen oneijndelijk zijn: en eeven dit is het dat wij een volmaakt wezen noemen.

2. Om de eenigheid, die wij alom in de natuur zien, in de welke, zo verscheijde wezens waaren, zo en konde de eene met de ander onmogelijk niet vereenigen¹¹.

Ten 3. Om dat, gelijk wij nu al gezien hebben, dat de eene zelfstandigheid de ander niet kan voortbrengen (stelling 4), nog ook dat zo een zelfstandigheid niet en is, het onmogelijk is datse zouden beginnen te zijn (axioma 7)¹². En evenwel nogtans zien wij dat in geen zelfstandigheid, die wij niet te min weten dat in de Natuur is (stelling 5), afzonderlijk begrepen zijnde (definitie 3), eenige noodzakelijkheid is, om wezentlijk te zijn; aangezien geen wezentlijkheid aan hare bijzondere wezenthed toebehoort (axioma 11); zo moet noodzakelijk volgen, dat de Natuur, de welke van geen oorzaken komt (axioma 12), en die wij nogtans wel weten dat is, noodzakelijk een volmaakt wezen moet zijn, aan de welke wezentlijkheid toebehoort. [1.2.17]

Op een andere manier

Konnende dan bewijzen datter geen Bepaalde Selfstandigheid kan zijn (stelling 2), zo moet dan alle Selfstandigheid onbepaald aan 't goddelijk wezen behooren. [deel van voetnoot 1.2.2]

¹¹ Dat is, zo verscheijde selfstandigheden waeren die niet tot een eenig wezen betrokken wierden: zo dan war de vereeniging onmogelijk.

Bewijs

Wij {kunnen} klaarlijk zien dat zij al heel geen gemeenschap te zamen hebben als denking en uitgebreydheid, daar van wij nogtans bestaan. [voetnoot 1.2.17]

¹² Dat is, indien geen zelfstandigheid kan zijn als wezentlijk (stelling 5), en evenwel nogtans geen wezentlijkheid volgt uijt haar wezen (axioma 11), wanneer ze afgescheide begrepen word, zo volgt datze niet iets bezonders, maar iets, dat is een eigenschap, moet zijn van een ander: namentlijk, het een, alleenig en alwezen (axioma 6).

Of aldus: alle selfstandigheid is wezentlijk (stelling 5), en geen wezentlijkheid, van eenige selfstandigheid op zig zelfs begrepen, en volgt uijt zijn wezen (axioma 11); ERGO dan, geen wezentlijke selfstandigheid kan op zig zelve werden begrepen, maar moet tot iets anders behooren. Dat is, met ons verstand de zelfstandige denking en uitgebreydheid verstaande, zoo verstaan wij die niet als in haar wesen, en niet in haar wezenthed, dat is dat haar wezenthed, noodzakelijk aan haar wesen toebehoort: dog omdat wij bewijzen dat ze een eigenschap van God is, daar uijt bewijzen wij a priori dat se is, en a posteriori (ten aanzien van de uitgebreydheid alleen) uijt de wijsen die nootsaakelijk dit tot haar subjectum moeten hebben. [voetnoot 1.2.17]

Stelling 7

De uitgebreydheid is een eigenschap van God [1.2.18].

Bewijs

Uijt dit alles dan, dat wij nu dus verre gezeijd hebben (stelling 6), blijkt dat wij de uitgebreydheid een eigenschap van God stellen te zijn.

Toelichting

{Dat de uitgebreydheid een eigenschap van God is, scheidt} in een volmaakt wezen geenzins en te kunnen vallen: want nademaal de uitgebreydheid deelbaar is, zo zoude het volmaakte wezen van deelen bestaan, 't welk aan God alheel niet kan toegepast worden, dewijl hij een eenvoudig wezen is (axioma 4). Daar en boven, als de uitgebreydheid word gedeelt, zo isse lijdende, dat ook geenzins in God, die onlijdelijk is, en van geen ander kan lijden, nadien hij van alles de eerste werkende oorzaak is (axioma 4), plaats kan hebben. [1.2.18]

Waarop wij antwoorden:

1. dat deel en geheel geen waare of daadelijke wezens zijn, maar alleen wezens van reeden (axioma 13), en dienvolgende en zijn in de Natuur nog geheel nog deelen.

Ten 2. Een zaake, te zaamen gezet van verscheide deelen, moet zodanig zijn, dat de delen des zelfs in het bezonder genomen, de een zonder de ander kan bevat en verstaan worden (axioma 13). Als, bij Exempel, in een uurwerk dat van veele verscheide raderen en touwen, en anders is te zaamen gezet, daar in kan, zeg ik, een ijder rad, touw, etc. bezonder bevat en verstaan worden, zonder dat het geheel, soo als 't samengezet is, daar toe van nooden is. Desgelijks meede in het water, het welke van regte lankwerpige bestaat, kan ijder deel des zelfs bevat en verstaan worden, en bestaan, zonder 't geheel; maar de uitgebreydheid zijnde een zelfstandigheid, van die en kan men niet zeggen dat ze deelen heeft, aangezien se nog kleijnder nog grooter kan worden, en geen deelen des zelfs bezonder zoude kunnen worden verstaan, dewijl zij in haar Natuur moet oneijndelijk zijn (stelling 2). En dat ze nu zodanig moet zijn, volgt hier uijt, namentijk, om dat indien zij zodanig niet en is, maar datze zoude van deelen bestaan, zo en waar zij geenzins door haar natuur oneijndelijk, als gezeijd: Dog dat in een oneijndelijke Natuur deelen zoude kunnen werden geconcipteert, is onmogelijk, want door haar natuur zijn alle deelen eijndelijk (axioma 13). [1.2.19]

Doet hier nog bij: indien zij van verscheide deelen zoude bestaan, zo zoude dan kunnen verstaan worden, dat, eenige deelen des zelfs vernietigt zijnde, evenwel nochtans de uitgebreydheid zoude blijven en niet door eenige vernietigde deelen meede vernietigt worden: een zaak de welke klaarlijk tegenstrijdig is, in zo iets, het welke door zijn eijgen natuur oneijndig is, en nooit bepaald off eijndig kan zijn, off verstaan worden (stelling 2). [1.2.20]

Voorder, wat dan nog belangt het deelen in de Natuur: daar op zeggen wij, dat de deeling noijt, gelijk al vooren mede gezegt is, en gescheid in de zelfstandigheid, maar altijd en alleen in de wijzen van de zelfstandigheid (axioma 13). Ik dan, willende water deelen, deel alleen maar de wijze van de zelfstandigheid, en niet de zelfstandigheid zelve: welke wijzen nu van water, dan van wat anders, altijd het zelve is. [1.2.21]

De deeling dan of lijdinge geschied altijd in de wijze (axioma 13): gelijk, als wij zeggen dat de mensch vergaat of vernietigt word, zo word dat alleen verstaan van de mensch, ten aanzien hij zo een t'samenstel en wijze is van de zelfstandigheid en niet de zelfstandigheid van de welke hij afhangt zelve. [1.2.22]

Ten anderen, wij hebben already, gelijk wij ook nog hier na zullen zeggen, gesteld, datter bujten God niets niet en is (stelling 6), en dat hij een Inblijvende oorzaak is (axioma 4). Dog de Lijdinge, zo wanneer de doender en de Lijder verscheiden zijn, is een tastelijke onvolmaaktheid, want de Lijder moet noodzakelijk van dat geene afhangen, het welke hem van bujten, het lijden heeft veroorzaakt; het welk in God, die volmaakt is (axioma 4), geen plaats heeft. [1.2.23]

Voorder, van zo een werker, de welke in sig zelfs werkt (axioma 4), en kan men nooit zeggen dat hij die onvolmaakt heeft van een Lijder, dewijl hij niet van een ander lijd; gelijk als daar is het verstand, het welke, zo ook de Philosophen zeggen, een oorzaak is van zijn begrippen, maar aangezien het een inblijvende oorzaak is, wie zoude dorven zeggen dat het onvolmaakt is, zo dikwijls het van zig zelven lijd? [1.2.24]

Eijndelijk de zelfstandigheid, dewijl zij en het beginsel is van alle haare wijsen (axioma 15), zo kan zij met veel grooter regt een Doender als een Leijder genoemd worden. En met dit geseijde, agten wij alles genoegzaam beantwoord. [1.2.25]

Tweede toelichting

Daar word voorder tegengeworpen, datter nootzakelijk een eerste oorzaak, die dit lichaam doet bewegen, moet zijn, want het zig zelfs, als 't rust, onmogelijk niet bewegen kan: En aangezien het klaarlijk blijkt, datter in de Natuur ruste en beweginge is, zo moet die, meenen zij, nootzaakelijk van een uijtterlijke oorzaak herkoomen. [1.2.26]

Dog ligt is het voor ons, hier op te antwoorden: want wij staan toe, dat indien het lighaam een zaake was door zig zelfs bestaande, en anders geen eigenschap en hadde, als lang, breed, en diep, dat als dan in het zelve geen oorzaak zou zijn indien het waarlijk ruste, om zig zelfs te beginnen te bewegen; maar wij hebben als vooren gesteld, de Natuur een wesen te zijn van het welke alle eigenschappen geseid worden (stelling 6), en dit zo zijnde, zo en kan haar niets ontbreken, om voort te brengen alles wat voort te brengen is. [1.2.27]

Tot hier toe dan gesproken van wat God is, zullen wij van sijn eigenschappen, maar gelijk als met een woord, zeggen hoe dat de zelve, welke ons bekend zijn, maar bestaan in twee: namelijk, Denking en Uijtgebreydheid; want hier spreken wij maar alleen van eigenschappen die zoude eigene eigenschappen Gods kunnen noemen, door de welke wij hem in zig zelf, en niet als werkende buijten zig zelfs, komen te kennen. [1.2.28]

Al wat dan de menschen aan God, buijten deze twee eigenschappen meer toeschrijven, dat zal (indien het anderzins tot hem behoord) moeten zijn, of' een uijtwendige benaming, gelijker wijs als dat hij is door zig zelfs bestaande, Eewig, Eenig, onveranderlijk enz; ofte, zeg ik, in opzigt van sijne werkinge, gelijkerwijs, als dat hij is een oorzaak, een voorbeschikker, en Regeerder van alle dingen: welke alle, eijgen aan God zijn, zonder nogtans te kennen te geeven wat hij is. [1.2.29]

Edog, hoe en op wat wijze deze eigenschappen nogtans in God plaats kunnen hebben, zullen wij hier na in de volgende hooftdelen zeggen. [1.2.30]